

Марія КОЗАК,

orcid.org/0009-0006-7254-3110

асистент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

*Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(Тернопіль, Україна) maria.kozak@tnpu.edu.ua*

РОЛЬ БАТЬКІВ У РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕАССН ПІДХОДУ: ЯК ЕФЕКТИВНО ВЗАЄМОДІЯТИ З ДИТИНОЮ ВДОМА

У статті розглядається ключова роль батьків у впровадженні підходу ТЕАССН (Treatment and Education of Autistic and Communication Handicapped Children) для дітей з розладами аутистичного спектра в умовах домашнього середовища. Актуальність дослідження зумовлена зростанням кількості дітей з РАС та необхідністю створення ефективної системи підтримки не лише у спеціалізованих закладах, але й у родині. У фокусі аналізу перебуває концепція структурованого навчання, яка є основою моделі ТЕАССН, а також принципи організації простору, візуальної підтримки, рутин і робочих систем, що можуть бути адаптовані батьками для щоденного використання вдома. Стаття також висвітлює психоемоційні виклики, з якими стикаються батьки, виховуючи дитину з аутизмом, та описує механізми зниження стресу через підвищення поінформованості та компетентності.

Наведено приклади практичних інструментів – візуальні розклади, чек-листи, маркування предметів, структуровані завдання – які сприяють формуванню передбачуваного середовища та розвитку самостійності в дитини. Автор підкреслює, що активна участь батьків у навчальному процесі, за умов підтримки з боку фахівців, значно підвищує ефективність втручання та сприяє кращій адаптації дитини в соціумі. У статті також розглянуто перспективи впровадження ТЕАССН в українських реаліях, зокрема можливості інтеграції елементів підходу в інклюзивну освіту, підготовку фахівців та адаптацію матеріалів для україномовної аудиторії. Підхід ТЕАССН позиціонується як доказова, гнучка та гуманістична система, що ставить у центр взаємодії індивідуальні потреби дитини та тісну співпрацю з родиною.

Ключові слова: аутизм, ТЕАССН, структуроване навчання, батьки, домашнє середовище, інклюзія.

Maria KOZAK,

orcid.org/0009-0006-7254-3110

Assistant at the Department of Special and Inclusive Education

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

(Ternopil, Ukraine) maria.kozak@tnpu.edu.ua

THE ROLE OF PARENTS IN TEACCH APPROACH REALIZATION: HOW TO INTERACT EFFECTIVELY WITH A CHILD AT HOME

The article examines the key role of parents in implementing the TEACCH approach (Treatment and Education of Autistic and Communication Handicapped Children) for children with autism spectrum disorders (ASD) within the home environment. The relevance of the study is driven by the growing number of children with ASD and the need to establish an effective support system not only in specialized institutions but also within families. The focus is placed on the concept of structured teaching, which forms the foundation of the TEACCH model, as well as on principles such as spatial organization, visual support, routines, and work systems that can be adapted by parents for everyday use at home. The article also highlights the psycho-emotional challenges faced by parents raising a child with autism and outlines strategies for reducing stress through improved awareness and parental competence. Practical tools such as visual schedules, checklists, object labeling, and structured tasks are presented as means of creating a predictable environment and fostering the child's independence. The author emphasizes that active parental involvement in the learning process, with appropriate professional support, significantly enhances the effectiveness of intervention and promotes better social adaptation of the child. The article also addresses the prospects of implementing TEACCH in the Ukrainian context, including opportunities to integrate its components into inclusive education, train specialists, and adapt materials for a Ukrainian-speaking audience. The TEACCH approach is positioned as an evidence-based, flexible, and humanistic system that places the individual needs of the child and close cooperation with the family at the center of intervention.

Key words: autism, TEACCH, structured teaching, parents, home environment, inclusion.

Постановка проблеми. Розлади аутистичного спектра (РАС) належать до найскладніших порушень розвитку, що впливають на соціальну взаємодію, комунікацію та поведінку дитини. Сім'ї, які виховують дітей з аутизмом, часто стикаються з високим рівнем стресу та емоційним виснаженням. В умовах переходу до інклюзивної освіти в Україні постає питання про ефективні методи підтримки розвитку таких дітей не лише в спеціалізованих закладах, але й удома. Програма ТЕАССН (англ. Treatment and Education of Autistic and related Communication Handicapped Children – «лікування та навчання дітей з аутизмом і пов'язаними порушеннями комунікації») зарекомендувала себе як один з найбільш результативних підходів у світі для навчання дітей з аутизмом. Вона являє собою комплексну систему медико-педагогічної реабілітації, спрямовану як на роботу з дитиною, так і з його родиною.

У сучасній психолого-педагогічній практиці взаємодія з дітьми з розладами аутистичного спектра (РАС) потребує не лише високопрофесійного підходу з боку фахівців, а й активної участі сім'ї, зокрема батьків, у реалізації індивідуальної траєкторії розвитку дитини. Однією з найбільш ефективних систем підтримки таких дітей є програма ТЕАССН (Treatment and Education of Autistic and related Communication-handicapped Children), яка обґрунтовано акцентує на важливості участі батьків як ключових агентів терапевтичного впливу в природному середовищі – вдома.

Проте в реальній практиці спостерігається недостатня поінформованість та підготовленість батьків до впровадження структурованих елементів підходу ТЕАССН, що знижує ефективність загального втручання та посилює рівень стресу в родині.

Аналіз досліджень. Упродовж останніх десятиліть програма ТЕАССН набула широкого міжнародного визнання завдяки своїй ефективності в роботі з особами з РАС різного віку. Основоположники підходу, зокрема Г. Мезібов і В. Шіа, наголошують на унікальності кожної дитини та необхідності створення адаптивного, структурованого середовища, що полегшує сприйняття, орієнтацію та взаємодію.

Емпіричні дослідження (Hume et al., 2021; Baker-Ericzén et al., 2005) доводять, що активна залученість батьків до терапевтичного процесу значною мірою підвищує результативність втручання, сприяє розвитку самостійності, комунікаційних навичок, а також зменшує поведінкові проблеми у дітей з РАС.

Водночас актуальним залишається питання розробки та впровадження системної підтримки

батьків, спрямованої на формування у них компетентностей для ефективної взаємодії з дитиною у домашньому середовищі згідно з принципами ТЕАССН.

Мета статті – окреслити ключові напрями залучення батьків до реалізації принципів програми ТЕАССН у домашньому контексті, а також систематизувати ефективні стратегії взаємодії, які сприяють формуванню стабільного, структурованого та підтримувального середовища для дитини з РАС.

Виклад основного матеріалу. Підхід ТЕАССН було започатковано у 1960-х роках в Університеті Північної Кароліни (США) зусиллями Еріка Шоплера та Роберта Райхлера. У 1972 р. програма набула статусу державної (у штаті Північна Кароліна) і відтоді розвивалася як система структурованого навчання для людей з аутизмом на всіх етапах життя. ТЕАССН базується на розумінні так званої «культури аутизму» – характерних особливостей сприйняття і мислення осіб з РАС. Ключовою ідеєю є адаптація середовища під потреби дитини, а не лише корекція поведінки самої дитини. На відміну від деяких інших методів, ТЕАССН не є суто поведінковою терапією чи освітньою програмою – це цілісна філософія, що поєднує оцінку навичок, планування навчання, співпрацю з родиною та постійне моніторинг результатів.

Методологія ТЕАССН передбачає міждисциплінарний підхід. У команду втручання входять спеціальні педагоги, психологи, логопеди, соціальні працівники, а головне – батьки дитини. Вже у перших публікаціях Шоплера наголошувалося, що батьки є «необхідними партнерами» у лікуванні дітей з аутизмом. Співпраця між фахівцями та родиною розглядається як центральна ланка, без якої втручання не може бути успішним. Таким чином, на методологічному рівні ТЕАССН інтегрує ідеї структурованого навчання та сімейно-центричного підходу, що виводить роль батьків на передній план.

Однією з відмінних рис підходу ТЕАССН є акцент на активній ролі батьків у процесі навчання та соціальної реабілітації дитини. Це означає, що вони не просто спостерігачі чи пасивні отримувачі послуг, а повноправні учасники команди, які разом із фахівцями планують і здійснюють втручання. Ще Е. Шоплер зі співавторами у 1970-х роках писали про необхідність партнерства між батьками і професіоналами, де батьки виступають носіями унікальної інформації про дитину та продовжувачами втручання в повсякденному житті.

На практиці роль батьків у ТЕАССН реалізується через декілька аспектів:

- Навчання батьків. Програма ТЕАССН передбачає спеціальні тренінги та консультації для батьків, аби вони опанували принципи структурованого навчання. Батьків навчають, як організувати простір вдома, як скласти розклад для дитини, як виготовляти візуальні підказки та навчальні матеріали, як спрямовувати поведінку дитини, не вдаючись до жорстких методів. За рахунок цього забезпечується наступність між заняттями з терапевтом і щоденним життям дитини. Як зазначено в одному з оглядів, програму ТЕАССН навмисно навчають батьків застосовувати вдома, щоб підкріпити набуті навички дитини та забезпечити послідовність між різними середовищами її життя.

- Спільне планування і оцінювання. Батьки залучаються до обговорення цілей навчання дитини, пріоритетів родини, проблемних ситуацій. Фахівці ТЕАССН проводять регулярні зустрічі з сім'єю, на яких разом аналізують успіхи дитини, труднощі, коригують індивідуальну програму. Такий підхід підвищує мотивацію батьків, адже вони бачать конкретні результати і відчують власну причетність до досягнень дитини.

- Перенесення навичок у природне середовище. Батьки допомагають дитині генерелізувати (перенести) набуті в спеціально структурованому середовищі навички на повсякденне життя вдома та у громаді. Наприклад, якщо в школі дитина навчилася складати пазл за допомогою візуальної підказки, батьки можуть застосувати подібну стратегію для збирання іграшок удома. Таким чином, дитина бачить, що ті самі правила і підтримки діють усюди, а не лише на заняттях. Послідовність між шкільним і домашнім середовищем є вирішальною для успішного навчання дітей з РАС.

- Підтримка поведінки і комунікації. Батьки постійно взаємодіють з дитиною і тому найкраще знають її потреби, сигнали та потенційні тригери проблемної поведінки. Модель ТЕАССН дає батькам інструменти для розуміння причин поведінки дитини (наприклад, через функціональний аналіз) та навчає альтернативних стратегій реагування. Наприклад, замість того щоб карати за істеріку, батьки вчаться передбачувати важкі для дитини ситуації та заздалегідь вводити візуальні підказки чи вибір, щоб зменшити тривогу дитини.

Ефекти активного залучення батьків зафіксовані в дослідженнях: це і зниження стресу в сім'ї, і поліпшення навичок у батьків щодо взаємодії з дитиною, і краща узгодженість дій між домом та школою, що в підсумку веде до кращих результатів дитини. Важливо, що участь у про-

грамі позитивно впливає і на самих батьків – вони відчують більшу компетентність, контроль над ситуацією, знижується їхня тривога за майбутнє дитини.

Одним з головних завдань для батьків у рамках ТЕАССН є організація домашнього середовища, дружнього до дитини з аутизмом. Ідеї структурованого навчання, що застосовуються у класі або терапевтичній кімнаті, потрібно адаптувати і впровадити у квартирі чи будинку, де дитина проводить більшість часу. Правильно структуроване домашнє середовище слугуватиме своєрідним «терапевтичним простором», що підтримує розвиток самостійності, зменшує проблемну поведінку та знижує рівень стресу у дитини.

Основні рекомендації щодо структурування домашнього середовища відповідно до принципів ТЕАССН такі:

- Виділити тихе місце для відпочинку. Дитина з РАС потребує куточка, де вона може побути на самоті, заспокоїтися і відновитися, не боячись зовнішніх стимулів. Це може бути її кімната або спеціально облаштований «спокійний куточок» з подушками, навушниками або улюбленими іграшками. Важливо, щоб у родинному розпорядку дня передбачався час, коли дитина може відійти в це безпечне місце і побути наодинці, якщо вона перетомилася чи перенаситилася враженнями. Такий простір допомагає запобігати емоційним перенавантаженням і вибухам, даючи можливість саморегуляції.

- Організувати та впорядкувати дім. Безлад у фізичному просторі може посилювати тривожність дитини з аутизмом. Тому бажано, щоби вдома речі мали свої постійні місця: іграшки розкладені по коробках (з наклейками або малюнками, що позначають вміст), одяг – в певних шухлядах, навчальні матеріали – на окремій полиці тощо. Це створює відчуття порядку і передбачуваності. До того ж, якщо дитина знає, де що лежить, вона більше схильна проявляти самостійність – наприклад, сама знайде потрібну річ або прибере її після використання. Організованість в домі допомагає зменшити тривогу в дитини.

- Зонувати простір за видами активності. Бажано, щоб у помешканні були чітко визначені зони: місце для навчання/занять, місце для гри, місце для прийому їжі, місце для сну. Кожна зона може мати свої візуальні позначення. Наприклад, на столі для занять – навчальні матеріали та крісло, повернуте до стіни (аби обмежити поле зору дитини тільки цим столом). Ігровий куточок – килимок і полиця з іграшками; зона їжі – кухня або стіл в їдальні тощо. Дитина з часом засвоює,

що кожна діяльність прив'язана до конкретного місця (як у школі: парта – для навчання, майданчик – для ігор). Це зменшує непорозуміння і підтримує організовану поведінку. Важливо також не змішувати активності у межах однієї зони, особливо відпочинок і навчання: якщо ліжко асоціюється зі сном, то не варто там же гратися на планшеті – краще це робити в іншій кімнаті.

- Установити чіткі щоденні рутини. Режим дня – ключовий елемент структури. Постійна послідовність дій (підірвалися, вмилися, поснідали; або: повернулися зі школи, переодягнулися, пообідали, відпочили тощо) дає дитині розуміння того, чого очікувати протягом дня. За можливості слід дотримуватися стабільного розкладу навіть на вихідних (хоча б щодо часу вставання, прийому їжі, купання і т.д.). Коли рутини змінюється (наприклад, свята, поїздка), варто заздалегідь підготувати дитину візуально – показати на розкладі день, де намальовано «сюрприз» або нову подію. Сталість розпорядку підвищує відчуття безпеки у дитини та сприяє виробленню навичок самостійного виконання повсякденних справ.

- Використовувати візуальний розклад у побуті. Розклад у вигляді картинок чи піктограм має бути розміщений у доступному для дитини місці – наприклад, прикріплений до стіни або дверей в її кімнаті. Для молодшої дитини це можуть бути малюнки, що позначають послідовність ранкових справ (туалет, одягнутися, сніданок) чи вечірніх процедур (вечеря, купання, казка, сон). Для старшої – текстовий список справ або настінний календар. Візуальний розклад виконує роль «зовнішньої пам'яті» і планувальника, дозволяючи знизити вербальну напругу (постійні словесні нагадування) – дитина сама зв'язується з розкладом і відмічає виконане. Важливо регулярно оновлювати розклад і прибирати/позначати виконані справи, щоб дитина бачила прогрес (наприклад, знімати піктограми завершених завдань у спеціальну кишеню з міткою «Зроблено»).

Отримавши такі чіткі візуальні орієнтири, дитина почувається впевненіше у домашніх справах. Дослідники відзначають, що структуроване середовище (комбінація впорядкованого простору, розкладів, рутин та візуальних підказок) допомагає виділити релевантну інформацію, підказує, що очікується від дитини, полегшує переходи між заняттями та знижує стрес і тривожність.

Ефективна взаємодія з дитиною з аутизмом потребує від батьків не лише терпіння і любові, а й володіння спеціальними методиками комунікації та навчання. Підхід ТЕАСН пропонує низку стратегій, які батьки можуть застосовувати

щоденно, аби стимулювати розвиток дитини та запобігати проблемним ситуаціям. Нижче розглянемо основні з них.

1. Говорити мовою, зрозумілою дитині. Багато дітей з РАС мають труднощі з розумінням усного мовлення. Тому батькам варто спростити і структурувати власне мовлення: говорити короткими фразами, конкретно називати дії («Мий руки», замість розлогих пояснень), уникати двозначностей. Важливо доповнювати слова жестами або показом предметів/картинок. Якщо дитина невербальна або мало говорить, треба використовувати альтернативні способи комунікації: обмін картками (PECS), вказування на зображення, електронні комунікатори тощо. Слід також давати дитині достатньо часу на обробку інформації – пауза 5–10 секунд після інструкції дозволить їй зреагувати, не перевантажуючи додатковими повтореннями. Оптимізуючи свою мову під можливості дитини, батьки зменшують її фрустрацію і сприяють успішнішому виконанню прохань.

2. Використовувати візуальні підказки у взаємодії. Візуальні опори – це не лише розклад дня. Будь-яке правило чи очікування можна підкріпити зрозумілою картинкою, символом чи написом. Наприклад, на двері кімнати можна повісити знак «Стоп», щоб позначити заборонену чи небезпечну зону (чужа спальня, балкон). На шафі з іграшками – наклейку ніжки, що сидять, щоб нагадати «сідай, грай спокійно». Для старших дітей правила вдома можна оформити як список з піктограмами (наприклад, «Перед їдою – мий руки», «Говори тихо, коли хтось відпочиває» тощо). Такі наочні нагадування працюють краще, ніж вербальні зауваження, бо вони постійні і ненав'язливі. Візуальна підтримка особливо корисна при навчанні нових навичок: наприклад, туалетному тренінгу – поруч із унітазом схема з картинками «спусти штани – сідай – зроби справу – витрися – змий – вдягнися – помий руки» покроково показує дитині послідовність дій.

3. Пропонувати вибір та заохочувати ініціативу. Діти з аутизмом часто відчувають безсилля через неможливість виразити бажання або вплинути на ситуацію. Тому батькам варто якомога частіше давати дитині контрольований вибір: «Що ти хочеш спершу – яблуко чи банан?», «Яку футболку одягнемо – червону чи синю?». Навіть якщо вибір символічний, він вчить дитину приймати рішення і спілкуватися (вказати або назвати вибраний предмет). Спочатку вибір бажано давати між одним улюбленим і одним нейтральним/небажаним варіантом, щоб дитина зрозуміла саму концепцію вибору. Так само можна заохочувати ініціативу: розкласти на видному місці декілька

іграшок чи зображень активностей і запитати, чим вона хоче зайнятися. Приймаючи вибір дитини, батьки демонструють повагу до її вподобань, що зміцнює довіру та мотивацію співпрацювати.

4. Використовувати принцип «спочатку – потім». Ця стратегія (англ. First/Then) широко застосовується у ТЕАССН як спосіб мотивувати дитину виконати менш бажане завдання, обіцяючи щось приємне одразу після нього. Наприклад: «Спочатку приберемо іграшки, потім – мультик». Важливо завжди дотримуватися обіцяного «потім», щоби дитина не втратила довіру. Для наочності можна використовувати планшетку або картку «Спочатку/Потім» з двома зображеннями: на першому – те, що треба зробити, на другому – нагорода. Даний принцип допомагає структурувати час і формує розуміння, що приємне заняття не скасовується назавжди, а лише відкладається до виконання необхідної справи. Це зменшує протест та капризи перед вимогою.

5. Розбивати завдання на маленькі кроки і показувати послідовність. Якщо якась діяльність викликає у дитини труднощі або опір, можливо, вона сприймається нею як надто складна і незрозуміла. Батькам слід проаналізувати, з яких дрібніших дій складається ця активність, і навчати поступово, крок за кроком. Наприклад, якщо дитині важко одягнутися самостійно, спочатку можна потренувати тільки надягати футболку (підготувавши її правильною стороною і вставивши руки в рукава), потім іншу річ тощо. Кожен крок підкріплюється похвалою. Корисно робити візуальні підказки для послідовності дій (як зазначалося – схеми). Коли дитина опановує окремі етапи, їх поступово з'єднують у цілісний ланцюжок. Такий метод називають ланцюжком навчання і він ефективний для побутових навичок.

6. Використовувати інтереси дитини для залучення до діяльності. ТЕАССН підтримує ідею врахування особистих інтересів людини з аутизмом як мотиваційного ресурсу. Якщо дитина захоплюється, скажімо, поїздами, батьки можуть використовувати це: рахувати вагони, читати книжки про потяги як винагороду після виконання завдання, малювати розклад дня у вигляді станцій, які проходить «поїзд-день». Включення улюблених персонажів чи тем в навчальні матеріали (прикладні картинки, тексти задач) робить навчання емоційно значущим. Крім того, так батьки показують дитині, що поважають її інтереси, і навіть якщо ці інтереси видаються стереотипними, їх можна каналізувати у розвиток корисних навичок.

7. Регулювати сенсорне навантаження та робити перерви. Удома, як і в школі, важливо чергувати періоди занять із короткими сенсорними або релак-

сацийними перервами. Батькам варто слідкувати за станом дитини: коли вона починає втрачати концентрацію, нервувати – час зробити перерву. Перерва може містити руханку (пострибати, пробігтися), сенсорну діяльність (погратися кінетичним піском, зробити масаж, полежати під важкою ковдрою) – залежно від того, що заспокоює чи бадьорить конкретну дитину. У ТЕАССН існує поняття «перехідний об'єкт» або сигнал, що означає час на перерву – наприклад, таймер, який дитина бачить (візуальний таймер), або спеціальна картка «Перерва». Навчивши дитину користуватися такою карткою, батьки надають їй інструмент саморегуляції: коли важко – попроси «перерву» замість того, щоб вдаватися до істерики. Після нетривалого відпочинку (5–10 хвилин) легше повернутися до структурованої діяльності.

Застосування цих стратегій робить взаємодію батьків і дитини більш передбачуваною, спокійною і продуктивною. Важливо, що батьки у процесі самі вчаться краще розуміти сигнали дитини, її сильні сторони і потреби. Це покращує емоційний зв'язок у сім'ї і створює атмосферу підтримки та прийняття, яка є необхідною умовою успішного розвитку будь-якої дитини.

Програма ТЕАССН навчає не лише змінювати поведінку дитини, а й адаптувати очікування та стиль життя самої родини. Батьки починають по-іншому дивитися на проблеми дитини – не як на «неслухняність», а як на особливий спосіб сприйняття світу, який потребує особливих умов. Така переоцінка знижує ризик батьківського вигорання і депресії, адже зникає почуття провини або розчарування в дитині. Родина вчиться радіти навіть маленьким досягненням, стає більш згуртованою навколо підтримки дитини. Часто позитивні зміни стосуються і сіблінгів (братів/сестер): вони теж краще розуміють особливості братика/сестрички, менше конфліктують, а іноді навіть включаються у допомогу (наприклад, дотримуються тих самих правил і рутин, що й дитина з аутизмом).

Стрес і подружні стосунки. Відомо, що виховання дитини з інвалідністю може негативно впливати на стосунки між батьками (підвищувати конфліктність, відчуження). Коли ж вони спільно залучені у програму (відвідують тренінги, разом практикують стратегії вдома), це може навпаки зблизити подружжя. Вони починають діяти як єдина команда, краще координують свої зусилля, підтримують одне одного. Звичайно, це не автоматичний процес, але загалом зменшення поведінкових проблем дитини і покращення комунікації в родині створює більш гармонійний родинний клімат, що сприятливо позначається і на парі батьків.

Важливо підкреслити, що психоемоційні аспекти – двосторонні: успішність програми залежить від психічного здоров'я і ресурсу батьків, і водночас сама участь у програмі впливає на цей ресурс. Тому в ТЕАССН приділяється увага добробуту сім'ї: батькам рекомендують дбати про себе, по можливості перепочивати, залучати додаткову допомогу (від родичів, фахівців, підтримуючих служб). Зрештою, спокійніші, впевненіші батьки можуть дати дитині більше – уваги, терпіння, якісного навчання. Отже, роль батьків у ТЕАССН – не лише «вчителі вдома», а й емоційні опікуни, які створюють для дитини атмосферу прийняття і розуміння, без якої розвиток неможливий.

В Україні підхід ТЕАССН поки що не набув такого поширення, як у країнах Західної Європи чи Північної Америки. Традиційно у нас більше уваги приділялося медичному та психотерапевтичному підходам до аутизму, натомість педагогічні програми (особливо ті, що вимагають активної участі батьків) лише починають впроваджуватися. Проте останніми роками спостерігається позитивна динаміка: зростає інтерес фахівців до доказових практик, з'являються переклади літератури, проводяться тренінги.

З впровадженням інклюзивної освіти виникає потреба в методиках, що допомагають дітям з аутизмом адаптуватися в масових закладах. ТЕАССН, зі своїм акцентом на адаптації середовища під дитину, може стати цінним інструментом для асистентів вчителів, корекційних педагогів в інклюзивних класах. Перші кроки вже зроблено: окремі елементи структурованого навчання (візуальні розклади, куточки усамітнення, робочі станції) починають застосовуватися в деяких школах і дитсадках, що приймають дітей з РАС. Перспектива – розробити національні рекомендації або програми підвищення кваліфікації педагогів з опанування методики ТЕАССН, адаптованої до української освітньої системи.

Важливою умовою розвитку ТЕАССН в Україні є навчання професіоналів. Поки що відсутні офіційні сертифікаційні курси ТЕАССН українською мовою. Можливим шляхом є співпраця з міжнародними тренерами: організація семінарів, переклад матеріалів, стажування наших спеціалістів за кордоном (наприклад, в ТЕАССН Autism Program при Університеті Півн. Кароліни). Іншою ланкою є підготовка психологів і педагогів в університетах: включення до навчальних програм спецкурсів про сучасні підходи до аутизму, де ТЕАССН обов'язково має бути представленим поряд з АВА, Denver Model, PRT та ін. Лише наявність достатньої кількості кваліфікованих кадрів дозволить масштабувати цей підхід.

Також необхідно розробити або перекласти візуальні матеріали, піктограми, посібники українською

мовою, з урахуванням нашого культурного контексту. Наприклад, набір карток для розкладу дня з реаліями українського побуту, з підписами українською. Певна робота вже ведеться ентузіастами: існують спільноти в соцмережах, де батьки діляться власноруч зробленими картками, розробляються україномовні мобільні додатки для створення розкладів тощо. Однак, варто мати централізовано підготовлені якісні набори (наприклад, як частину методичних комплектів для інклюзивно-ресурсних центрів). Крім того, доречним був би переклад ключових книг з ТЕАССН – зокрема, «ТЕАССН Approach to Autism Spectrum Disorder» (сучасний узагальнюючий посібник), а також посібників для батьків.

Ще один аспект – просвіта суспільства щодо потреб сімей, що виховують дітей з аутизмом. Якщо програми на кшталт ТЕАССН будуть підтримуватися на державному рівні, важливо, щоб батьки з усіх регіонів знали про такі можливості. Проведення конференцій, висвітлення успішних історій впровадження ТЕАССН в українських родинах, залучення ЗМІ до теми аутизму – все це сприятиме формуванню толерантного середовища. Адже ТЕАССН спрямований на соціальну інтеграцію дитини – а це можливо лише за умови прийняття суспільством.

ТЕАССН не існує у вакуумі – його цілком можна поєднувати з іншими методами втручання. В Україні набувають популярності поведінкова терапія (АВА), сенсорна інтеграція, методики альтернативної комунікації (PECS), підхід DIR/Floortime. Перспективним є інтегрований підхід, де структурована основа ТЕАССН слугує «каркасом», а на ній вибудовуються інші терапевтичні активності. Наприклад, АВА-вправи можуть виконуватися у середовищі, структурованому за ТЕАССН (з розкладом, чітким робочим місцем), що підвищить їхню зрозумілість для дитини. У цьому плані українські фахівці могли б розробити власну модель комплексної допомоги, яка поєднає сильні сторони кількох методів.

Висновки. Інтеграція програми ТЕАССН у домашнє середовище можлива лише за умови повноцінної участі батьків, які відіграють роль провідних модераторів розвитку та соціалізації дитини з аутизмом. Системна підготовка батьків, створення структурованого середовища, дотримання принципів візуальної підтримки та передбачуваності дозволяють досягати значного прогресу у формуванні адаптивної поведінки, комунікаційних навичок і емоційної стабільності дитини.

Розвиток практичних програм підтримки батьків, а також створення міждисциплінарної моделі взаємодії між фахівцями та сім'єю є необхідною умовою ефективного функціонування моделі ТЕАССН у вітчизняному контексті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тодорцева Ю. В. Підготовка професійно мобільних соціальних педагогів до психолого-педагогічного супроводу сімей, які виховують дітей-аутистів (на прикладі американської програми ТЕАССН). Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки. 2018. № 60(2). С. 177–184.
2. Mesibov G. B., Shea V., Schopler E. The TEACCH Approach to Autism Spectrum Disorders. New York: Springer, 2005.
3. Virues-Ortega J., Julio F., Pastor-Barriuso R. The TEACCH program for children and adults with autism: A meta-analysis of intervention studies. Clinical Psychology Review. 2013. Vol. 33(8). P. 940–953.

REFERENCES

1. Todortseva, Yu. V. (2018). Pidgotovka profesiino mobil'nykh sotsial'nykh pedahohiv do psykholog-pedahohichnoho suprovodu simey, vykhovuiuchykh ditei-autystiv (na prykladi amerykanskoj prohramy TEACCH) [Training professionally mobile social pedagogues for psycho-pedagogical support of families raising autistic children (based on the American TEACCH program)]. Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova. Seriya 5. Pedahohichni nauky, 60(2), 177–184. [in Ukrainian].
2. Mesibov, G. B., Shea, V., & Schopler, E. (2005). The TEACCH Approach to Autism Spectrum Disorders. New York: Springer.
3. Virues-Ortega, J., Julio, F., & Pastor-Barriuso, R. (2013). The TEACCH program for children and adults with autism: A meta-analysis of intervention studies. Clinical Psychology Review, 33(8), 940–953.